

Potsdam Konferansı

1939 yılında başlayan İkinci Dünya Savaşı, Mayıs 1945'te önce Almanya'nın ve ardından 6 Ağustos'ta Hiroşima'ya ve Nagazaki'ye atılan atom bombaları neticesinde Japonya'nın teslim olmasıyla Eylül 1945'te sona erdi. Potsdam Konferansı Almanya'nın kesin yenilgisinden sonra yeni dünya düzeninin belirlenmesi için toplandı.

Konferans, Berlin yakınlarında bulunan Potsdam'daki Cecilienhof Sarayı'nda, 17 Temmuz- 2 Ağustos 1945 tarihleri arasında, İkinci Dünya Savaşı (1939-1945) galipleri Sovyet Rusya, Amerikan Birleşik Devletleri ve İngiltere devletlerinin liderleri Josef Stalin, Harry S. Truman ve Winston Churchill ile ilgili dış işleri bakanları ve genelkurmay başkanlarının katılımlarıyla toplandı. Üç liderin öncülüğünde gerçekleştiği için konferansa "Üç Büyükler Konferansı" da denilmektedir. Konferansın 17 Temmuz'dan 25 Temmuz'a kadarki zaman diliminde dokuz toplantısı yapıldı. İngiltere'deki genel seçim nedeniyle toplantıya iki gün ara verildi. Seçimin galibi Clement Attlee'nin Potsdam'a varışından sonra dört toplantı daha yapıldı ve konferans 2 Ağustos günü sona erdi. Konferans nihayetinde bir "Oturum Protokolü" hazırlandı.

Potsdam Konferansı'na giden sürece daha yakından bakmak konferansın sonuçlarının değerlendirilmesi açısından önemlidir. Savaş sürerken ABD ve Sovyet Rusya arasında görüş ayrılıkları Almanya'yı alt etme ihtiyacı daha baskın olduğundan gün yüzüne çıkarılmamıştı. Tahran ve Yalta Konferanslarında da bu sorunlar üzerinde durulmamıştı. Ancak, savaş sona erip de Almanya ve diğer bölgelerdeki yönetimin ne şekilde olacağı tartışılmaya başlandığında Sovyet Rusya ve ABD arasındaki çatışma belirgin bir hal almaya başladı. Sovyet Rusya Doğu Avrupa'nın yönetiminde söz hakkının doğrudan kendisinde olmasını talep ederek ne ABD'yi ne de İngiltere'yi bölgede istiyordu. Stalin'in düşüncesine göre Doğu Avrupa Sovyetler'in meşru etki alanıydı. Savaş boyunca hasır altı edilen paylaşım planları müttefiklerin taleplerinin ters düşmesi ile çıkmaza girdi. Savaş bittiği halde, kamuoyu baskısına rağmen ABD askerlerini Avrupa'dan çekmeye yanaşmıyor, Sovyet Rusya ise Batı karşısında diplomatik güvensizlik hissediyordu.

Potsdam Konferansı savaşın galiplerinin yeni dünya düzeni karşısındaki çıkarlarını belirleyecekti. Altı yıl süren savaş Avrupa'ya ve savaşa katılmamış olsa bile dünyanın geri kalanına büyük zarar ve yıkım getirmişti. Bu yıkımın telafisi siyasi, ekonomik, askeri koşullar göz önünde bulundurularak giderilmeliydi. Dolayısıyla konferanstaki konular çok geniştir. Bu geniş kapsamdan dolayı konferanstan beklentiler de bir hayli fazlaydı. Genel bir çerçeveden bakıldığında savaşın sorumlusu kabul edilen ve savaştan yenik ayrılan Almanya konferansın ana gündemini oluşturmuş olmakla beraber Avrupa'da savaş zamanı işgal edilmiş bölgelerin sınırları ya da Türk Boğazları gibi konular da görüşülmüştür.

Almanya'nın kaderi yeni düzenin en merak edilen konularından biriydi. Nitekim savaşın sonunda, Mayıs 1945'te teslim olan Almanya; Sovyet Rusya, İngiltere, Amerika ve Fransa orduları tarafından işgal edilmiş ve bu çerçevede Berlin'de bahsi geçen dört devlet arasında paylaşılmıştı. Almanya'nın durumuna dair daha net karar almak üzere toplanan konferansın amacı Nazizm'i Avrupa'dan silmek, Almanya'yı silahsızlandırmak, Almanya'yı parçalara ayırıp savaş tazminatına mahkûm etmek idi. Dolayısıyla konferansın temelinde Almanya'nın geleceği konusunda anlaşmaya varmak yatıyordu.

Almanya'nın kaderini uluslararası bir konferans ile belirlemek başka krizlere neden olabilirdi. Bunun en önemli göstergesiye tarafların kendi aralarındaki anlaşmazlıkları, çıkar çatışmalarının giderek artması ve ideolojik farklılıkların ve bunun yarattığı güvenlik endişesinin görünür hale gelmesiydi. Bu anlaşmazlıklar aslında sadece Almanya meselesi konusunda yaşanmadı; özellikle Sovyet Rusya'nın diğer gündem başlıklarındaki talepleri de Batılı müttefikler

tarafından sıklıkla aşırı bulundu. İki örnek özellikle dikkat çekicidir. Bunlardan birincisi Fransa'nın işgalcilerden biri olmasına rağmen Potsdam Konferansı'na çağrılmamasıydı. Fransızlar toplantıya çağrılmaları da dönemin Fransa lideri Charles de Gaulle'ün aktif siyaseti sayesinde Almanya'nın birleşmemesi gerektiği vurgulandı. İkinci örnek ise Sovyet Rusya'nın Almanya'yı ödemekle yükümlü kıldığı tazminat tutarının ABD ve İngiltere tarafından aşırı bulunmasıdır. Batılı güçlerin çekincesi Almanya'nın bu tutarı ödeyemeyeceği ve zaten kriz içerisinde olan Alman ekonomisinin batacağı yönündeydi. Nihayetinde varılan uzlaşmaya göre Almanya hiçbir devlete kesin bir tazminat ödemeyecek ve işgalci devletler kendi paylarına düşeni işgal ettikleri topraklardan karşılayacaklardı. Konferansta Almanya dışında konuşulan ve karara bağlanan diğer konular ise İtalya, Polonya, Avusturya gibi devletlerin ve Sovyet ordusunun işgali altında bulunan Balkan devletlerinin sınırlarıydı.

Potsdam konferansının Türkiye tarihi açısından önemi Sovyetlerin lideri Stalin'in Boğazlar meselesine karşı ısrarcı tutumudur. Rusya savaş devam ederken Boğazlara ilişkin 1925 antlaşmasının artık uzatılmayacağını dair Türkiye'ye resmi bildirimlerde bulunmaya başlamıştı. 4-11 Şubat 1945'te Yalta'da (Kırım, SSCB) Roosevelt, Stalin ve Churchill bir araya geldiklerinde, Batılı müttefikler Stalin'in Boğazlar konusunda değişiklik talebine sıcak baktıklarını belli etmişlerdi. Nitekim dönemin Sovyet Dışişleri Bakanı Molotov, 19 Mart 1945'te Türkiye Büyükelçisi Selim Sarper'e 17 Aralık 1925 Dostluk ve Tarafsızlık (Saldırmazlık) Antlaşmasının süresini uzatmayacağını ve antlaşmanın feshini istediğini bildiren bir nota vermişti. Dolayısıyla Potsdam Konferansı başladığı sırada Türkiye, Boğazlar meselesi nedeniyle tedirgindi.

On dört maddelik protokolde Türkiye ve Boğazlara dair kesin hükümler içeren bir madde bulunmasa da Boğazlar konusunda yeni bir yola girilmişti. Truman Boğazlar meselesinin Sovyet Rusya'nın iddia ettiği gibi sadece Sovyet Rusya ile Türkiye arasında bir mesele olmadığını aksine Birleşik Amerika'yı ve tüm dünyayı ilgilendirdiğini iddia etmekteydi. Ayrıca Birleşik Amerika ve İngiltere Montreux rejimine karşı değildi. Ayrıca Amerikan hükümeti Boğazların yeni rejimi üzerinde söz sahibi olmak istedi. Konferansta görüşmeye açılan Boğazlar meselesi Türk basınına da yansımış ve hem Boğazlar hakkındaki görüşmeler hem de konferansın dünyaya barış getirme vaadi yeterli bulunmamıştır.

Konferans sonrası Sovyet Rusya ve ABD arasında gerginlik giderek arttı ve yirminci yüzyılın neredeyse sonuna dek sürecek olan Soğuk Savaş başladı. Dünya zaman zaman yeni bir savaşın eşiğine gelmiş, Almanya'nın birleşmesi uzun süre engellenmiş ve Türkiye Boğazlar konusunda SSCB'nin talepleri karşısında ABD ile daha yakın temas kurmuştur.

Bilge KARBİ

KAYNAKÇA

ABADAN, Yavuz "Potsdam Kararları", **Cumhuriyet**, 5 Ağustos 1945

ARMAOĞLU, Fahir, "İkinci Dünya Harbinde Türkiye", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt:13, Sayı:2, 1958, s. 139-179.

"Berlin Konferansında Halledilmeyen İşler", **Cumhuriyet**, 6 Ağustos 1945.

DAVER, Abidin, "Türk Boğazlarını Yalnız Türkler Müdafaa Eder", **Cumhuriyet**, 13 Ağustos 1945.

FULBROOK, Mary, **Almanya'nın Kısa Tarihi**, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2018.

https://www.1000dokumente.de/index.html?c=dokument_de&dokument=0011_pot&object=context&st=&l=de

(Eriřim Tarihi: 18 Eylül 2022)

GÖNLÜBOL, Mehmet (ed.) **Olaylarla Türk Dış Politikası: 1919-1945**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2014.

KÖSE, İsmail, "Yalta ve Potsdam Konferansları: Sovyetler Birlięi'nin Türk Boğazlarında Egemenlik Paylaşım Talepleri", **Karadeniz İncelemeleri Dergisi**, 19, 2015, s. 241-276.

KÖSE, İsmail, "Sovyetler Birlięi'nin Türk Boğazlarıyla İlgili Talepleri: 1945-1946 Notaları", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt:74, No:4, 2019, s. 1125-1148.

SADAK, Necmeddin, "Berlin konferansının vardığı neticeler bütün eksiklere rağmen küçümsenemez", **Akřam**, 4 Ağustos 1945.

SANDER, Oral, Siyasi Tarih: 1918-1994, İmge Yayınları, 14. Baskı, Ankara 2007.

STONE, Norman, İkinci Dünya Savaşı, çev. İbrahim Kapaklıkaya, Ketebe Yayınları, İstanbul 2019.

TELLAL, Erel, "SSCB'yle İlişkiler", **Türk Dış Politikası, Kurtuluř Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (1919-1980)**, c. 1, Editör: Baskın Oran, İletişim Yayınları, İstanbul 2001.

UÇAROL, Rifat, **Siyasi Tarih: 1789-2001**, Der Yayınları, İstanbul 2015.

YAKUT, Kemal, "II. Dünya Savaşı'ndan Sonra Sovyetler Birlięi'nin Türkiye'ye Yönelik Talepleri ve Türk Basınının Tutumu", **Kebikeç**, 35, 2013, s. 169-186.

22/07/2024 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/potsdam-konferansi/?pdf=5692> adresinden erişilmiştir